

УДК 314 (1-22) (477.43):330
JEL Classification 110:F6

Коваль Н.В.
к.е.н., доцент

кафедра економіки підприємства
Факультет економічний
Подільський державний аграрно-технічний університет
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail : nonnakoval69@mail.ru

Корженівська Н.Л.
к.е.н., доцент

кафедра економіки підприємства
Факультет економічний
Подільський державний аграрно-технічний університет
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: qusl@ukr.net

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проведено аналіз та виявлено тенденції демографічної ситуації у Хмельницькій області, а саме: стан народжуваності, смертності, тривалості життя населення. Природне скорочення викликано перевищенням числа померлих над народженими. На зниження народжуваності вплинуло різке падіння життєвого рівня та якості життя сільського населення. З метою закріплення на селі усіх статево-вікових груп населення, необхідно забезпечити інтенсивний розвиток галузей невиробничої сфери, яка сприятиме створенню робочих місць для молоді. Поліпшення добробуту населення, розвиток культури, освіти, медицини, побутового обслуговування та розробки заходів соціально-економічного характеру сприятимуть стабілізації виробництва, забезпечення його трудовими ресурсами, їх природному відтворенню та поліпшенню демографічної ситуації. В статті зроблено висновки та надані рекомендації щодо регулювання демографічних процесів у сільській місцевості з врахуванням елементів економічної безпеки.

Ключові слова: демографічна ситуація, трудові ресурси, сільське населення, аграрна сфера, якість життя, стан здоров'я сільського населення, міграційні процеси, економічна безпека.

Вступ. Науковими дослідженнями доказано, що якість життя населення є не тільки складною соціально-економічною категорією, але й одним з актуальних завдань економічного аналізу. Оцінку якості життя населення можна надати всебічно дослідивши рівень життя і матеріальне становище населення, а також соціально-економічні процеси розвитку суспільства за певний проміжок часу. Сучасні ринкові умови господарювання самі по собі не здатні не тільки вивести економіку з кризи, але й забезпечити високий рівень проживання населення. Все це потребує проведення глибокого аналізу реальної економічної ситуації і на цій основі закладення засад підвищення ефективності виробництва та якості життя населення, найголовнішим критерієм якої є демографічний стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки обов'язковою умовою прогресивного розвитку економіки країни та її регіонів є стабільність соціально-демографічних процесів, то виникає необхідність у проведенні дослідження та розробці шляхів покращення демографічного стану.

Важливі аспекти проблем функціонування і використання трудових ресурсів та підвищення їхнього життєвого рівня на селі присвячені праці таких відомих вчених-

економістів: Богині Д.П., Бугуцького О.А., Грішної О.А., Дієсперова В.С., Купалової Г.І., Лібанової Е.М., Лотоцького І.І., Лучик С.Д., Маліка М.Й., Михайлова Є.П., Орлатого М.К., Петюха В.М., Саблука П.Т., Чикуркової А.Д., Шепотько Л.О., Юрчишина В.В., Якуби К.І. та інших.

Однак, сьогодні інтенсивно розвивається депопуляція, яка у свою чергу потребує звернути наукову увагу вчених на складні проблеми села, оскільки воно, як основне джерело формування людських ресурсів, раніше забезпечувало постійний приріст населення і сприяло стабілізації демографічної ситуації. Всі ці питання є актуальними сьогодні і в регіональному плані, оскільки потребують постійного регулювання не тільки відтоку населення, але виникаючого дефіциту ресурсів праці.

Метою дослідження є теоретичні і прикладні аспекти висвітлення стану та розробка основних напрямів покращення демографічної ситуації у сільській місцевості Хмельницької області.

Методологія. Для проведення дослідження використовувалися статті і наукові праці вітчизняних вчених-економістів, матеріали статистичних збірників та особистих спостережень. Більш поглиблений аналіз існуючої проблеми здійснювався за допомогою використання абстрактно-логічного та статистико-аналітичного методів дослідження.

Результати. Для забезпечення стабільного розвитку України та її регіонів одним із ряду важливих є демографічний чинник. Тому проблему оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочерговий її інтерес, фактор стабілізації і результат функціонування. Водночас від демографічних характеристик працездатного населення і показників демографічного розвитку залежить структурний склад трудового потенціалу і, відповідно, величина сукупного національного доходу.

Встановлено, що якість життя населення та рівень розвитку суспільства можна характеризувати такими основними демографічними показниками: народжуваність, смертність, природний приріст. Рух чисельності населення відображується коефіцієнтами природного приросту (скорочення), народжуваності і смертності.

Спостерігаються помітні відхилення у основних демографічних показниках міської і сільської місцевості Хмельниччини (табл. 1).

Таблиця 1

Основні демографічні показники Хмельницької області, 2014 рік

Показники	Міські поселення та сільська місцевість	у тому числі	
		місто	село
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1301,2	730,3	570,9
Загальний приріст (скорочення) населення, тис. осіб	-5,8	0,8	-6,6
Природний приріст (скорочення) населення, тис. осіб	-5,8	0,3	-6,1
Чисельність:			
- народжених, тис. осіб	14,6	8,4	6,2
- померлих, тис. осіб	20,4	8,1	12,3
- померлих дітей у віці до 1 року, осіб	122	68	54
Міграційний приріст (скорочення) населення, тис. осіб	0,0	0,5	-0,5
У розрахунку на 1000 осіб наявного населення:			
- коефіцієнт загального приросту, скорочення населення	-4,4	1,1	-11,5
- загальний коефіцієнт природного приросту, скорочення	-4,4	0,4	-10,6

Продовження табл. 1

- загальний коефіцієнт народжуваності	11,2	11,5	10,9
- загальний коефіцієнт смертності	15,6	11,1	21,5
Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року (на 1000 живонароджених)	8,3	x	x
Загальний коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) населення (на 1000 наявного населення)	0,0	0,7	-0,9

Джерело: [3].

Можна простежити таку тенденцію, що станом на 1 січня 2015 р. на Хмельниччині проживало 1301,2 тис. осіб. Упродовж 2014 року чисельність наявного населення скоротилася на 5,8 тис. осіб, що у розрахунку на 1000 жителів становило 4,4 особи. Зменшення населення відбулося в основному за рахунок його природного скорочення на 5,8 тис. осіб, а у сільській місцевості відповідно на 6,1 тис. чол. Коефіцієнт загального скорочення у селі склав 11,5 осіб, природного скорочення – 10,6 чол. у розрахунку на 1000 наявного населення сільської місцевості.

Враховуючи те, що щороку з карти України зникає до 26 сіл, а третина сільських населених пунктів знаходиться за межею самовідтворення, то різкі зміни у розвитку демографічних процесів призводять до зниження темпів природного руху населення і тим самим обмежують можливості його оптимального відтворення у послідовні роки у Хмельницькій області (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка чисельності населення Хмельниччини

Роки	Чисельність наявного населення на початок року, тис. осіб	Число, осіб		Природний приріст (зменшення)
		народжених	померлих	
1995	1517,0	16389	23592	-7203
2000	1458,9	12359	22591	-10232
2005	1388,0	12396	24022	-11626
2009	1341,4	14690	21766	-7076
2010	1334,0	14414	20842	-6428
2011	1326,9	14492	20116	-5624
2012	1320,2	14881	20362	-5481
2013	1314,0	14548	20581	-6033
2014	1307,0	14631	20408	-5777

Джерело: [5, с. 221, 229].

Можна побачити, що число наявного населення скоротилося у 2014 р. у порівнянні з базисним на 210 тис. осіб, а по відношенню до попереднього року – на 7 тис. чол. Число народжених зросло на 83 дитини порівняно з 2013 р. і складало 14631 чол. У цей же час показник смертності у 1,4 рази перевищував показник народжуваності. Відповідно природне зменшення у звітному році становило 5777 осіб. У цілому за останні двадцять років в Хмельницькій області спостерігається природне зменшення чисельності населення (табл. 3).

За результатами розрахунків природне скорочення викликане перевищенням числа померлих над народженими. На зниження народжуваності вплинуло різке падіння життєвого рівня та якості життя сільського населення. Так, чисельність народжених 2014 року збільшилася у порівнянні з 2005 роком на 998 чол., а у порівнянні з 2013 р. – зменшилася на 28 осіб. Число померлих зменшилося на 3318 чол. по відношенню до

базисного та на 286 осіб – до попереднього року. Показник народжуваності становив 10,9 народжених на 1000 жителів проти 8,0 народжених у 2005 р. На території області звітного року померло 12342 особи, що викликало ріст рівня смертності до 21,5 померлих на 1000 жителів села. Натомість народжуваність у міських поселеннях є значно вищою, ніж у сільських.

Таблиця 3

Зміни природного руху сільського населення Хмельниччини

Показники	2005 р.	В середньому за 2010-2012 рр.	2013 р.	2014 р.
Число народжених, чол.	5240	6230	6266	6238
в т.ч. на 1000 чол. населення	8,0	10,5	10,8	10,9
Число померлих, чол.	15660	12784	12628	12342
в т.ч. на 1000 чол. населення	23,8	21,5	21,7	21,5
Природний приріст (скорочення) населення, чол.	-11626	-5844	-6033	-6104
в т.ч. на 1000 чол. населення	-15,8	-11,0	-10,9	-10,6

Джерело: [5, с. 229].

Так, у містах Нетішині, Хмельницькому, Славуті, Старокостянтиніві та Шепетівці зафіксовано приріст населення (11,7-12,6 особи на 1000 наявного населення). Серед районів Хмельниччини спостерігалася значна диференціація рівня народжуваності у сільській місцевості: від 8,2 народжених на 1000 жителів у Новоушицькому районі до 12,5 – у Полонському районі. Найвищий рівень смертності сільських жителів зафіксовано в Ярмолинецькому районі, а найнижчий – у Хмельницькому та Білогірському районах (відповідно 27,5 і 18,6 та 18,7 особи на 1000 жителів) [5, с. 230].

Розглянемо структуру розподілу постійного населення Хмельниччини за віковими групами на прикладі таблиці 4.

Таблиця 4

Структура розподіл постійного населення за віковими групами у 2014 р.

	У % до всього населення		
	усього	міське	сільське
Усе населення	100,0	100,0	100,0
Із загального числа населення у віці, років			
0 – 14	15,5	15,8	14,9
15 – 64	68,0	72,1	62,9
65 і старшому	16,5	12,1	22,2

Джерело: [5, с. 224].

В структурі вікового складу сільського населення найбільшу питому вагу займало населення віком від 15 до 64 роки (62,9%), 65 р. і старші – 22,2%, а від народження і до 14 років – 14,9%.

З метою закріплення на селі усіх статеві-вікових груп населення, необхідно забезпечити інтенсивний розвиток галузей невиробничої сфери, яка сприятиме створенню робочих місць для молоді. Поліпшення добробуту населення, розвиток культури, освіти, медицини, побутового обслуговування та розробки заходів соціально-економічного характеру сприятимуть стабілізації виробництва, забезпечення його трудовими ресурсами, їх природному відтворенню та поліпшенню демографічної

ситуації.

Вважаємо, що для регулювання демографічних процесів у сільській місцевості держава повинна: стабілізувати чисельність населення регулюванням міграційних потоків та закріплення молоді у сільській місцевості; призупинити депопуляцію сільського населення.

У даний час демографічна ситуація в Україні характеризується депопуляцією, гострою демографічною кризою, яка сприяє несприятливим змінам не тільки у чисельності, але й у істотному порушенні здоров'я сільського населення. Такі зміни на території області викликані також погіршенням ситуаційного фону на ЧАЕС, наявністю Хмельницької АЕС, Кам'янець-Подільського цементного заводу. В останні роки все частіше збільшується викид забруднених стічних вод, триває деградація ґрунтів, збільшується площа угідь, забруднених хімічними засобами захисту рослин, зменшується площа лісових насаджень. У результаті незадовільна екологічна ситуація на Україні призводить до зростання захворюваності населення.

Протягом 2014 року смертність населення області у порівнянні з попередніми роками скоротилася і становила 20408 померлих. Цей показник Головне управління статистики поділяє за основними причинами захворювань. Зокрема, у структурі причин смертності на першому місці були хвороби системи кровообігу 60,5% (12352 чол.); на другому – новоутворень 12,2% (2488 чол.); на третьому місці зовнішні причини 5,9% (1208 осіб), решта – інші [5, с. 234]. Все це є результатом недостатнього рівня надання медичної допомоги. Отже, необхідно вдосконалювати систему охорони здоров'я і управління нею з метою поліпшення якості медичної допомоги населенню у сільській місцевості.

Надто високим залишається розрив у тривалості (11 років) життя жінок і чоловіків, які в останні роки частіше гинуть в зоні АТО, від нещасних випадків, вживання алкоголю та з інших причин. Так, у 2014 р. середня тривалість життя чоловіків в області складала 66, у жінок – 77 років, а у сільській місцевості відповідно 64,1 та 76,4 роки (табл. 5).

Таблиця 5

Середня очікувана тривалість життя жителів сільської місцевості, років

Роки	Усього	у тому числі	
		чоловіки	жінки
2008-2009	68,0	61,9	74,8
2009-2010	69,5	64,0	75,5
2011	70,2	64,7	75,7
2012	69,9	64,1	76,1
2013	69,9	64,4	76,0
2014	70,0	64,1	76,4

Джерело: [5, с. 227].

Проведене обстеження стану здоров'я населення показало, що рівень загальної захворюваності в Україні один із найвищих не лише серед країн Західної Європи, але й серед держав СНД [6]. Прогресує тенденція значного погіршення здоров'я дітей та підлітків. Практично сьогодні проблема поліпшення здоров'я населення перетворилася у проблему його елементарного збереження.

Поширюється техногенне і радіоактивне забруднення атмосфери, ґрунтів, водойм, яке спричиняє мутантні ушкодження генів. Наслідком цього є зниження народжуваності, зростання потворності серед новонароджених та поширення спадкових хвороб. Така ситуація викликана перш за все обмеженням фінансування медичної галузі та її неспроможністю своєчасно і якісно надавати медичну допомогу населенню, особливо сільському.

Встановлено, що домінуючу роль у формуванні людських ресурсів відіграє міграція, яка в останні роки інтенсивно розвивається і розглядається нами як основна причина соціального занепаду селянства, головна руйнівна сила демографічної основи його соціального відродження. За всіма напрямками міграції на постійне місце проживання прибуло 7602 осіб, вибуло 7952 осіб, тобто міграційне скорочення становило – 350 чол. [5, с. 237].

В основному селяни мігрують у великі міста, престижні регіони України та країни ближнього зарубіжжя. Міграція населення з села в місто, як і міграція з міста в село є природним процесом. Але негативним в ньому є те, що велику частку мігрантів із села складають люди молодого віку, що призводить до порушення необхідного статеві-вікового складу сільського населення та погіршення їхніх якісних характеристик. Все це зумовило кризову демографічну ситуацію, звузило природну основу відтворення жителів села, спричинило погіршення їхніх якісних параметрів [1, с. 166].

Основними причинами міграції є відсутність робочих місць, сфери прикладання праці, нерозвиненість підприємств соціальної інфраструктури, проведення військових операцій на Сході України, що й сприяє низькому добробуту сільських жителів. Щорічно втрачається якість людського потенціалу, оскільки контингентами емігрантів є переважно особи молодого та середнього працездатного віку з високим освітнім рівнем.

Окрім цього, у даний час на міграційні процеси впливає дуже низький рівень мотивації аграрної праці, незначний рівень механізації трудових процесів, умови праці у поєднанні із заробітною платою, яка є меншою порівняно з іншими галузями економіки.

Таким чином, міграційний рух населення із сільської місцевості слід вважати основним фактором абсолютного і відносного скорочення сільського населення та погіршення демографічної основи формування трудових ресурсів.

В даний час рівень життя сільського населення слід визначати за ступенем задоволення його матеріальних, духовних і соціальних потреб. Тут в основному має місце матеріальний аспект, що охоплює обсяг сукупних і грошових доходів населення, структуру душевих витрат, середньомісячний розмір заробітної плати і пенсій, обсяг споживання основних продуктів харчування, забезпеченість житлом, транспортними засобами, комунальними послугами, закладами охорони здоров'я, освіти і культури.

У структурі грошових доходів сільських домогосподарств можна спостерігати характерні зміни (табл. 6). Так, найбільша частка припадала у 2013 році на такі матеріальні доходи, як пенсія, стипендії, допомоги і субсидії, загальна сума яких (у середньому за місяць) за останні роки збільшилася з 2284,4 до 3307,3 грн. або на 44,8 %.

Таблиця 6

Структура грошових доходів домогосподарств сільської місцевості, %

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014* р.
Усього грошових доходів	100	100	100	100	100	100
Оплата праці	29,3	26,9	28,3	27,8	37,7	46,7
Доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості	2,6	3,0	0,3	1,9	2,7	3,7
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	15,9	16,0	15,2	13,8	9,9	6,4
Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії	43,0	46,9	47,9	47,0	41,8	34,1
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	9,2	7,2	8,3	9,5	7,9	9,1

* усі домогосподарства

Джерело: [5, с. 285].

У структурі усіх домогосподарств області у 2014 році найбільшу частку займали: оплата праці (46,7%), пенсії, стипендії, допомоги і субсидії (34,1%), грошова допомога від родичів та інших осіб (9,1%). Зазначимо, що у звітному році середньомісячна зарплата штатних працівників у сільському господарстві становила 2762 грн., що на 116 грн. менше середнього рівня в галузях економіки і на 808 грн. менше порівняно із зарплатою у галузях промисловості.

На другому місці сільських мешканців знаходиться оплата праці, яка займає 37,7 % у грошових доходах, що у розрахунку на одне домогосподарство за рік склало 1246,85 грн. в місяць, а це є зовсім мізерною сумою. На третьому місці є доходи від продажу сільськогосподарської продукції, яка вирощується у особистих селянських господарствах (9,9%). Основною причиною такого низького матеріального стану є відсутність робочих місць у діючих сферах прикладання праці, а тому за даними вибіркового обстеження сільські жителі (45,4 % сільських жінок і 38,6 % чоловіків) працездатного віку не мають постійної роботи у сільськогосподарських підприємствах або ж працюють на малооплачуваних ручних видах сільськогосподарських робіт [7, с. 205].

Встановлено, що основою матеріального добробуту, яка має позитивний вплив на покращення кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу є оплата праці. Але менший рівень оплати аграрної праці, порівняно з іншими галузями економіки, погіршення стану мотивації праці, мало кваліфіковане управління кадровим персоналом, відсутність збалансованості між трудовими ресурсами та робочими місцями сприяють щорічному вивільненню працюючих із сільськогосподарського виробництва. У цей же час спостерігається помітний ріст середньомісячної заробітної плати в окремих галузях основних видів економічної діяльності підприємств Хмельницької області (табл. 7).

Таблиця 7

Розміри середньомісячної номінальної заробітної плати одного штатного працівника Хмельниччини, грн.

Види діяльності	2010 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2013 р.
Всього	1786	2425	2641	2878	109,0
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1358	2094	2453	2834	115,5
у тому числі сільське господарство	1309	2061	2413	2762	114,5
Промисловість	2165	2918	3207	3570	111,3
Будівництво	1185	1861	1822	2110	115,8
Оптова та роздрібна торгівля	1420	1951	2055	2253	109,6
Поштова та кур'єрська діяльність	1253	1416	1511	1693	112,0
Фінансова та страхова діяльність	3317	4248	4745	5326	112,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	1675	2259	2577	2496	96,8
Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	2229	3048	3289	3456	105,1
Освіта	1725	2283	2444	2541	104,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1515	2033	2173	2307	106,2
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	1422	1926	2339	2592	110,8
Надання інших видів послуг	1392	1663	1668	2415	144,8

Джерело: [5, с. 261].

Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, зайнятого у галузях економіки області у 2014 р. становила 2878 грн. і зросла по відношенню до відповідного періоду минулого року на 9 %, а у сільському господарстві її розмір становив 2762 грн., тоді як у промисловості – 3570 грн. У цьому випадку заробітна плата у сільському господарстві не є стимулюючою функцією для працівників цієї важливої галузі.

Отже, стан українського села та аграрного виробництва потребує посиленої уваги не тільки держави, але й науковців відносно до розв'язання проблем загострення соціально-економічних процесів. Криза аграрного сектору, яка продовжує існувати, позбавляє сільських жителів, особливо молоді, можливостей для адекватного існування у даний час і унеможливорює подальше їх проживання на селі.

Одним із основних важелів політики держави у частині організації оплати праці є підвищення в законодавчому порядку соціальних гарантій – мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. Але до цих пір в Україні, співвідношення мінімальної заробітної плати й прожиткового мінімуму не відповідає європейським стандартам [2, с. 107].

Вважаємо, що в послідуючі роки, основним завданням соціально-економічного розвитку підприємств області є підвищення життєвого рівня та якості життя сільського населення. Особливо важливе значення матиме істотне підвищення рівня їхнього соціального обслуговування (медичного, культурного, побутового, освітнього), поліпшення умов праці і відпочинку, якості продуктів харчування, оздоровлення екологічної ситуації. Своєчасне вирішення цих завдань сприятиме прискоренню темпів економічного розвитку аграрної сфери, скороченню темпів безробіття, а також забезпечить підвищення темпів соціального відродження і становлення сільських населених пунктів.

Висновки. Основними проблемами погіршення демографічної ситуації не тільки в області, але й в цілому в Україні є погіршення показників народжуваності і смертності, скорочення тривалості життя і загальне старіння населення. Всі ці тенденції впливають на кількісно-якісний склад трудового потенціалу і продуктивність його суспільної праці.

Економічні та соціальні проблеми спричинили безробіття, поширення нелегальної трудової діяльності, зниження національного інтелектуального та освітнього потенціалу, значне розшарування населення за рівнем доходів, а також міграційні процеси.

Отже, держава повинна запобігти відтоку робочої сили за кордон, зберегти національний трудовий потенціал та взяти на себе зобов'язання забезпечити розвиток сільського господарства, реформувати аграрну сферу економіки, розвивати соціальну сферу села, об'єкти виробничої і соціально-економічної інфраструктури. Важливо вжити заходів щодо зменшення впливу населення, закріплення молоді на селі. Все це потребує, у першу чергу, покращувати якість життя не тільки в місті, але й у селі.

Список використаних джерел

1. Андрійчук, В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств : теорія, методика, аналіз [Текст] / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 456 с.
2. Василенка, Н. І. Матеріальний добробут сільського населення: трудові виміри та особливості регулювання [Текст] / Н. І. Василенка // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – с. 105-112.
3. Головне управління статистики у Хмельницькій області [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>.
4. Коваль, Н. В. Особливості формування і використання трудових ресурсів агропідприємств [Текст] / Н. В. Коваль, Н. Л. Корженівська. // 36. наук. пр. Буковинського державного фінансово-економічного університету. – Чернівці, 2015. – Вип. 1 (28). – Частина 4. – Економічні науки. – С.35-38.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2014 рік [Текст] / За ред. Л. О. Хамської.

– Хмельницький. – 2015. – 405 с.

6. Стещенко, В. С. Деякі демографічні наслідки соціально-економічної кризи в Україні [Текст] / В. С. Стещенко // Демо економічне дослідження. – К.: Знання, 2008. – 470 с.

7. Лаврук, Н. А. Роль матеріального стимулювання у трудовій діяльності жінок сільськогосподарських підприємств / Н. А. Лаврук [Текст] // Зб. наук. пр. ПДАТУ. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 23. Економічні науки. – С. 200-210.

References

1. Andrychuk, V.G. (2005). Effektivnist diyalnosti agrarnuch pidpruemstv [The effectiveness of the agricultural enterprises: the theory, methodology, analysis]. Kyiv: *Vishha shkola*. [in Ukrainian].

2. Vasilenka, N.I. (2013). Materialnyi dobrobut silskoho naseleння: trudovi vymiry ta osoblyvosti rehuliuвання [Material well-being of the rural population: labor measurement and control features]. *Ekonomika APK*, 7, 105-112. [in Ukrainian].

3. Holovne upravlinnia statystyky u Khmelnytskii oblasti [Department of Statistics in Khmelnytsky region]. Retrieved from <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm>. [in Ukrainian].

4. Koval, N. V., & Korzhenivska, N. L. (2015). Osoblyvosti formuvannya i vykorystannya trudovykh resursiv ahropidpryiemstv [Features of formation and use of labor resources of enterprises]. *Zb. nauk. pr. Bukovynskoho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu*, 1 (28), 4, 35-38. [in Ukrainian].

5. Statystychnyi shchorichnyk Khmelnytskoi oblasti za 2014 rik [Statistical Yearbook of the Khmelnytsky region in 2014] (2015). *Khmelnytskyi*, 405. [in Ukrainian].

6. Steshenko, V. S. (2008). Deiaki demohrafichni naslidky sotsialno-ekonomichnoi kryzy v Ukraini [Some demographic consequences of socio-economic crisis in Ukraine]. *Demoeconomichne doslidzhennia*, 470. [in Ukrainian].

7. Lavruk, N. A. (2015). Rol materialnoho stymuliuvannya u trudovii diialnosti zhinok silskohospodarskykh pidpryiemstv [The role of material incentives in the labor market women agricultural enterprises]. *Zb. nauk. pr. PDAU, Ekonomichni nauky, Kam'ianets-Podilskyi*, 23, 200-210. [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції : 09.03.2016

1 рецензування 18.03.2016 Прийняття в друк: 16.04.2016

Received: 09.03.2016 1st Revision: 18.03.2016 Accepted: 16.04.2016

Nonna Koval
*PhD. (Econ.), Associate
Professor*

*Department of economic of enterprises
Economic Faculty
State Agrarian and Engineering University in Podilya
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: nonnakoval69@mail.ru*

Nataliia Korzhenivska
*PhD. (Econ.), Associate
Professor*

*Department of economic of enterprises
Economic Faculty
State Agrarian and Engineering University in Podilya
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: qusl@ukr.net*

WAYS TO IMPROVE THE DEMOGRAPHIC SITUATION IN THE COUNTRYSIDE THROUGH ECONOMIC SECURITY

The demographic situation in Khmelnytsky region is considered. Special attention was paid to the birth rates, mortality, life expectancy. Natural decrease caused by the excess of deaths over birth has been studied. Deterioration of living standards of the rural population affected by birth decline. Increasing developing of the national economy, increase in rural employment and job creation will improve the gender and age structure of the population. Improvement of population welfare, development of culture,

education, medicine, measures of social nature will contribute to the stabilization of production process, provided by labor resources; its demography will improve providing expanded reproduction. The article presents the findings and recommendations on the regulation of demographic processes in rural areas, taking into account the elements of economic security.

Keywords: *demographic situation, human resources, rural population, agriculture, quality of life, state of health of rural population, migration processes, economic security.*

Нонна Коваль
к.э.н., доцент

*кафедра экономики предприятий
Подольский государственный аграрно-технический
университет
Каменец-Подольский, Украина
E-mail: nonnakoval69@mail.ru*

Наталья Корженевская
к.э.н., доцент

*Подольский государственный аграрно-технический
университет
Каменец-Подольский, Украина
E-mail: qusl@ukr.net*

ПУТИ УЛУЧШЕНИЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Проведен анализ и выявлены тенденции демографической ситуации в Хмельницкой области, а именно: состояние рождаемости, смертности, продолжительности жизни населения. Естественное сокращение вызвано превышением числа умерших над родившимися. На снижение рождаемости повлияло резкое падение жизненного уровня и качества жизни сельского населения. С целью закрепления на селе всех половозрастных групп населения, необходимо обеспечить интенсивное развитие отраслей непродовольственной сферы, которая будет способствовать созданию рабочих мест для молодежи. Улучшение благосостояния населения, развитие культуры, образования, медицины, бытового обслуживания и разработки мероприятий социально-экономического характера будут способствовать стабилизации производства, обеспечения его трудовыми ресурсами, их естественному воспроизведению и улучшению демографической ситуации. В статье даны выводы и рекомендации по регулированию демографических процессов в сельской местности с учетом элементов экономической безопасности.

Ключевые слова: *демографическая ситуация, трудовые ресурсы, сельское население, аграрная сфера, качество жизни, состояние здоровья сельского населения, миграционные процессы, экономическая безопасность.*